

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNI ZAVOD ZA PROGRAMIRANJE RAZVOJA**

Radna verzija

**MJERE
ZA UBLAŽAVANJE POSLJEDICA
GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE**

Sarajevo, april 2009. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	3
NASTANAK GLOBALNE FINANSIJSKE KRIZE	4
ZNAČAJ FINANSIJSKOG TRŽIŠTA	4
PRVI EFEKTI FINANSIJSKE KRIZE.....	5
ODGOVOR NA KRIZU U RAZVIJENIM ZEMALJAMA	6
UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA PRIVREDU FBIH	6
EKONOMSKO – FINANSIJSKI POKAZATELJI STANJA FBIH	8
OKVIR ZA DEFINISANJE MJERA	13
MJERE U SEKTORU JAVNE POTROŠNJE (RESTRIKTIVNE).....	14
MJERE U SEKTORU PRIVREDE I STANOVNIŠTVA (PODSTICAJNE).....	16

UVOD

U decembru 2008. godine, Ekonomsko socijalno vijeće za teritorij Federacije BiH donijelo je Program mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize i unapređenje poslovnog ambijenta.

Program mjera potpisali su svi socijalni partneri u okviru Ekonomsko socijalnog vijeća FBiH, Vlada FBiH, Savez samostalnih sindikata BiH i Udruženje poslodavaca FBiH. Program mjera se sastoji iz nekoliko segmenata od kojih su najvažniji: ciljevi programa, mjere za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize, sektorske aktivnosti i Socijalni sporazum za period 2009. – 2010. godine.

U okviru sektorskih aktivnosti potencirane su aktivnosti na smanjenju javne potrošnje, aktivnosti na rasterećenju privrede i finansijskoj podršci privredi i aktivnosti na održavanju nivoa investicija u periodu 2009. – 2012. godine.

Na osnovu navedenog programa, u februaru ove godine donesen je Operativni plana za implementaciju Socijalnog sporazuma 2009. – 2010. godine i Programa mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize i unapređenja poslovnog ambijenta.

U okviru Operativnog plana utvrđeno je 47 mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize koje su podijeljene u 3 grupe prema kriteriju prioritnosti.

Dana 30.03. ove godine održan je sastanak predstavnika Građanske koordinacije i Kolegija zastupničkog doma Parlamenta FBiH, a dana 02.04. sastanak predstavnika Građanske koordinacije sa predstavnicima Vlade FBiH na kojim je zaključeno da se dana 21.04.2009. godine održi sjednica oba doma Parlamenta FBiH, na kojoj će biti razmatrane mjere za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize. Na osnovu navedenog Operativnog plana i zaključaka sa sastanka na kojem su bili prisutni predstavnici Federalnog ministarstva finansija, Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalnog zavoda za programiranje razvoja, Razvojne banke FBiH i savjetnici premijera FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja uradio je prijedlog mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize.

Sve mjere koje predlažemo u skladu su sa Programom mjera koji je donesen u okviru Ekonomsko socijalnog vijeća koji su potpisali svi zainteresovani socijalni partneri. Mjere predložene u okviru Ekonomsko socijalnog vijeća okvirne su, uopštene i zato je bila neophodna razrada i konkretizacija istih.

NASTANAK GLOBALNE FINANSIJSKE KRIZE

Dramatični događaji koji su se pojavili na finansijskim tržištima SAD početkom ljeta prošle godine prenijeli su se vrlo brzo na ostala finansijska tržišta širom svijeta, označavajući, nakon pada Dow – Jones indeksa u dva uzastopna kvartala, da se radi o globalnoj finansijskoj krizi.

Obim krize i procjene stručnjaka njujorške berze govore da se radi o recesiji svjetske privrede koju pojedini analitičari čak upoređuju i sa velikom svjetskom krizom od 1929. do 1930. godine.

Prvi znaci globalne krize javili su se na finansijskim tržištima SAD i bili su izazvani uključivanjem obveznica hipotekarnih kredita na tržištu kapitala, tj. berzama. Pojava i uključivanje vrijednosnih papira stambenih kredita podržanih hipotekarnim protokom novca u vrijednosti od nekoliko milijardi dolara koji nisu imali važeće pokriće, izazvali su lančanu reakciju, ili kako se to obično kaže domino efekat.

Tako se finansijska kriza iz SAD preselila i u evropske finansijske institucije koje su prisutne u SAD.

Jednom izazvana reakcija u sferi hipotekarnih obveznica brzo se prenjela i u sektoru ostalih instrumenata tržišta kapitala. Samo njujorška berza svaki dan trguje sa preko hiljadu vrsta vrijednosnih papira. Kada se to dogodilo, udar se dalje produbio i dostigao planetarne razmjere pa je tako zahvatio i zemlje u tranziciji u koje spada i Bosna i Hercegovina.

ZNAČAJ FINANSIJSKOG TRŽIŠTA

U čemu je značaj finansijskih tržišta? Konkurentnost privrede jedne zemlje postala je ključna riječ za razumijevanje tržišnih zakonitosti finansijskih tržišta i poticanje dugoročnog privrednog rasta.

Razvijenost tržišta kapitala jedne zemlje direktno je proporcionalna konkurentnosti njene privrede. Zemlje koje su ostvarile visoku sofisticiranost finansijskog tržišta postigle su dugoročan ekonomski rast i visoki standard svojih građana u odnosu na zemlje koje imaju nedovoljno razvijena tržišta kapitala.

Uloga tržišta kapitala u privrednom razvoju zemalja u tranziciji još uvijek nije tako velika pa se i globalna recesija nije tako intezivno osjetila kao u razvijenim zemljama.

Banke u BiH ne kotiraju na berzama pa je tako i njihova vrijednost stabilna. Za razliku od naših banaka, banke na Zapadu kotiraju na berzama, pa su tako usljed pada njihove tržišne vrijednosti postale manje sposobne za zaduživanje.

Zbog toga možemo reći da su bankarski sektor i sektor osiguranja najstabilniji dijelovi finansijskog tržišta u BiH.

PRVI EFEKTI FINANSIJSKE KRIZE

Prve posljedice krize u SAD bile su nemogućnost kreditora da naplate svoja potraživanja što je dovelo do pada cijena nekretnina. Ispostavilo se da obezbjeđenja kredita nisu bila dovoljna da adekvatno zaštite povjerioce. Dalji razvoj događaja pokazao je da su zajmodavci sistemski potcijenili značaj kvaliteta obezbjeđenja dajući kredite (i to ne samo za nabavku nekretnina) bez dovoljnih garancija. Došlo je do gubitaka na strani povjerilaca pri čemu nisu bile pogođene samo banke već i razni investicioni i drugi fondovi koji su se bavili plasmanom sredstava.

Ovo se dalje prenijelo i na sitne pojedinačne ulagače koji su svoja sredstva povjerali profesionalnom menadžmentu, kao i na sve ostale investitore koji su na taj način plasirali svoja sredstva.

Gubici su, razbuktavanjem finansijske krize, postajali sve veći i veći i zahvatili sve više i više učesnika na finansijskom tržištu. Pošto se pokazalo da problem ima sistemski karakter, kriza je postepeno sa finansijskog počela da se preljeva i u realni sektor.

Kriza u realnom sektoru u početku se ispoljila kroz smanjenje tražnje. Pored nemogućnosti naplate potraživanja i iz toga proisteklih gubitaka koji su, sami po sebi, doveli do smanjenja likvidnosti tržišta, na dalje smanjenje likvidnosti dodatno je uticalo i uvođenje veoma konzervativnog, bolje rečeno restriktivnog pristupa pri davanju novih kredita. Kao posljedica, pored građevinarstva i ostale industrijske grane su se suočile sa smanjenom tražnjom koja je prvo dovela do usporavanja privrednog rasta, a zatim i do recesije. U ovom trenutku u svjetskim okvirima najviše je pogođena proizvodnja automobila koja je u normalnim okolnostima generator proizvodnje u nizu drugih privrednih grana.

Prema procjeni Svjetske banke iz januara ove godine, u 2009. godini predviđa se globalni ekonomski pad od 0,5 %. Prvi put od Drugog svjetskog rata predviđa se slabljenje svjetske privrede, a trgovinska razmjena će opasti najviše u posljednjih osam decenija. Predviđa se da će rast svjetske privrede u ovoj godini biti 5% niži od njegovog potencijala i da će industrijska proizvodnja biti niža za 15% u odnosu na 2008. godinu.

ODGOVOR NA KRIZU U RAZVIJENIM ZEMALJAMA

U odgovoru na efekte krize, razvijene zemlje su reagovale programima za povećanje likvidnosti tržišta. U tom smislu ogromna sredstva su izdvojena i ubačena u privrede razvijenih zemalja.

Imajući u vidu da privrede ovih zemalja funkcionišu u najvećoj mjeri na konceptu koji je suprotan državnom intervencionizmu, prisutne su teške i ozbiljne debate o navedenim aktivnostima koje su preduzete radi izlaska iz krize.

Ipak, čini se da je postignut konsenzus oko generalnog pristupa koji se sastoji u tome da se nelikvidnost tržišta, a što se smatra osnovnim uzrokom smanjenja tražnje (posljedica je smanjenje proizvodnje), može izliječiti jedino dodatnim sredstvima koja će se kroz različite kanale i forme staviti na raspolaganje privredi.

UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA PRIVREDU FBiH

U bankarskom, odnosno finansijskom sektoru BiH i FBiH nije došlo do inicijalnih gubitaka na način kako je to prethodno opisano, a desili su se u finansijskom sektoru razvijenih zemalja. Naime, ne samo da učesnici na finansijskom tržištu kod nas nisu učestvovali u poslovima sa finansijskim instrumentima sličnim onima koji su bili okidač krize u razvijenim zemljama, već je samo tržište kapitala nedovoljno razvijeno tako da ono nema odlučujući uticaj na kretanje u realnom sektoru.

U isto vrijeme, makroekonomsku poziciju BiH, u dužem periodu, karakteriše izraziti deficit u računu tekućih plaćanja koji osnovne korijene vuče iz deficita u vanjskoj trgovini. Ova okolnost ukazuje na tri osnovne činjenice:

- potrošnja u BiH i FBiH je značajno veća od proizvodnje pri čemu se višak potrošnje finansira iz inostranih izvora (strana ulaganja, krediti, doznake građana itd.),
- prevelika potrošnja je u sprezi sa pregrijanom tražnjom, i
- visoki rast BDP-a posljednjih godina je u tijesnoj vezi sa visokom tražnjom koju stvaraju kako sredstva pristigla iz inostranstva, tako i sredstva iz lokalnih izvora.

Bez obzira što finansijsko tržište FBiH nije pretrpilo gubitke zbog neadekvatnih garancija plasmana, došlo je do preljevanja negativnih efekata finansijske i ekonomske krize na privredu FBiH.

Najveći problem i makroekonomski rizik BiH i FBiH, je već pomenuti deficit računa tekućih plaćanja. To je ujedno i najosjetljivija karika preko koje se dešavaju prvi efekti preljevanja krize na naše tržište. Konkretno, negativni efekti ekonomske krize odnose se na slijedeće:

- Kao posljedica nelikvidnosti razvijenih tržišta već je manji iznos sredstava na raspolaganju za priliv u BiH. Prvo je smanjen priliv kreditnih sredstava koja se usmjeravaju preko banaka koje imaju svoje osnivače u razvijenim zemljama. Jasno je već sada da su strane direktne investicije smanjene, usporene, uz veći oprez stranih investitora pri donošenju odluka o ulaganju sredstava.
- Smanjeni priliv inostranih sredstava po osnovama navedenim u prethodnoj tački će otvoriti pitanje izvora finansiranja deficita računa tekućih plaćanja. Kao posljedica, doći će do jačih pritisaka na devizne rezerve, a u krajnjoj liniji uticat će na smanjenje tekuće potrošnje.
- Smanjenje potrošnje (tražnje) u kombinaciji sa generalnim smanjenjem tražnje u inostranstvu direktno utiče na proizvodnju, odnosno rast privrede FBiH.
- Istovremeno, pojačavaju se pritisci stranih proizvođača koji će željeti da svoje proizvode plasiraju na naše tržište, a što će se događati u kombinaciji sa otežanim plasmanom naših proizvoda u inostranstvo (nedavni primjer izvoza mlijeka u Hrvatsku). Na ovaj način će konkurentna sposobnost naše privrede u većoj mjeri nego do sada biti stavljena na probu.
- Posljedice svih prethodno navedenih kretanja dovele su do usporavanja ili zaustavljanja rasta privrede sa odgovarajućim uticajem na zaposlenost, životni standard i generalno na cjelokupan život.

Očekivani efekti ekonomske krize mogu biti umanjeni po različitim osnovama. Prije svega mjere za povećanje likvidnosti u razvijenim zemljama kao odgovor na krizu imaće povoljno dejstvo i na našu ekonomiju jer se time istovremeno kreiraju i sredstva koja će biti raspoloživa za plasman na naše tržište.

Takođe, pitanje povećanja konkurentnosti će biti postavljeno ne samo pred našu privredu već i privrede svih zemalja u okruženju. Nije teško pretpostaviti da na kratak rok, naša privreda ima mnogo veće mogućnosti da se pokaže konkurentnom u okruženju nego na širem ekonomskom tržištu. Ovim se otvara i pitanje sektora koji će biti pod najvećim udarom, kao i sektora koji će u manjoj mjeri biti pogođeni krizom. Prema našoj procjeni kriza će najveći uticaj imati u metalnoj industriji i građevinarstvu.

EKONOMSKO – FINANSIJSKI POKAZATELJI STANJA FBiH

U ovom momentu postoje veoma oskudni statistički i drugi podaci kako bismo oslikali i izložili sve negativne posljedice svjetske ekonomske krize na ekonomiju FBiH.

FIZIČKI OBIM INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE I POTROŠAČKE CIJENE

	<u>X 2008</u> X 2007	<u>XI 2008</u> XI 2007	<u>XII 2008</u> XII 2007	<u>I 2009</u> I 2008	<u>II 2009</u> II 2008	<u>I-II 2009</u> I-II 2008	<u>X-XII 08</u> θ 2008	<u>I-II 2009</u> θ 2008
Indeksi industrijske proizvodnje	116,0	110,5	109,4	88,9	84,7	86,7	106,1	80,3
Indeksi potrošačkih cijena	108,0	106,0	104,0	102,6	102,2	102,4	101,2	100,3

	Prethodni mjesec = 100							
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II
Indeksi industrijske proizvodnje	105,0	98,2	102,9	102,1	92,4	100,8	78,8	99,0
Indeksi potrošačkih cijena	100,0	99,9	100,2	100,9	99,4	99,4	99,7	100,1

SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMJENA

- U mil. KM -

	2006.	2007.	Indeks <u>2007</u> 2006	X 2008.	XI 2008.	XII 2008.	2008.	Indeks <u>2008</u> 2007	I 2009.	Indeks <u>I 2009</u> I 2008
Izvoz robe	3.612	4.237	117,3	401	377	283	4.647	109,7	278	79,7
Uvoz robe	7.924	9.607	121,2	1.066	836	733	11.356	118,2	572	77,8
Stepen pokrivenosti uvoza izvozom robe u %	45,6	44,1	96,8	37,6	45,1	36,6	40,9	92,8	48,7	102,4

ZAPOSLENOST

	0 2006	0 2007	0 2008	X 2008	XI 2008	XII 2008	I 2009
Broj zaposlenih	389.601	413.676	430.745	433.964	434.005	431.131	428.688
Povećanje – smanjenje	+1.183	+24.075	+17.069	+273	+314	-2.874	-2.433
Prerađivačka industrija	82.507	85.093	87.695	87.919	87.593	85.681	84.390
Povećanje – smanjenje	+2.213	+2.586	+2.602	-166	-326	- 1.912	-1.291
Građevinarstvo	23.923	26.167	27.526	27.993	27.891	27.405	26.859
Povećanje – smanjenje	+916	+2.244	+1.359	+141	-102	-486	-546

NEZAPOSLENOST

	2006	2007	2008	X 2008	XI 2008	XII 2008	I 2009	II 2009
Broj nezaposlenih	362.368	367.570	338.643	332.897	335.352	338.643	342.174	343.402
Povećanje – smanjenje	+14.890	+5.202	-28.927	-1.753	+2.455	+3.291	+3.531	+1.228

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u januaru 2009. godine ostvaren je indeks industrijske proizvodnje u procentu od 88,9%, a u februaru 2009. godine indeks u procentu od 84,7%, u odnosu na iste mjesece prethodne godine. Za period januar-februar ove godine, u odnosu na isti period prethodne godine ostvaren je indeks industrijske proizvodnje u procentu od 86,7%.

Prvi put u posljednjih nekoliko godina, za prva dva mjeseca ove godine ostvaren je pad industrijske proizvodnje - 13,3%.

Industrijska proizvodnja u odnosu na ukupno ostvareni prihod FBiH učestvuje sa 31,4%. U okviru industrije najveće učešće u odnosu na ukupno ostvareni prihod FBiH ima prerađivačka industrija - 25,2%. Izvoz u FBiH učestvuje u ukupnom prihodu FBiH u procentu od 12,7% ili 50,4% u prerađivačkoj industriji FBiH. U januaru ove godine ostvaren je izvoz u FBiH u iznosu od 278,5 mil. KM, a u istom mjesecu prošle godine 349,2 mil. KM (indeks 79,7%), što znači da je zabilježen pad izvoza u procentu od 20,3%.

Zbog toga, najteže posljedice uticaja globalne krize predviđamo da će se desiti u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu.

Posljedice globalne krize najviše se osjećaju u našem najjačem izvoznom sektoru, a to je metalna industrija gdje je došlo do smanjenja proizvodnje uzrokovane globalnim padom potražnje i cijena ruda, metala i autodijelova. Tako je u FBiH u proizvodnji metala u periodu I-II 2009., u odnosu na I-II 2008. godine zabilježena smanjena proizvodnja za 24,0%, a u proizvodnji od metala, osim mašina i opreme smanjena je proizvodnja za 33,8%. U prva dva mjeseca ove godine smanjena je i proizvodnja mašina i uređaja za 16,3%, proizvodnja kancelarijskih mašina i računara za 13,3% i proizvodnja električnih mašina i aparata za 19,5%.

Takođe, u prva dva mjeseca 2009. godine smanjena je i proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica za 79,3% i proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava za 43,5% u odnosu na isti period prošle godine.

Tekstilna industrija FBiH, koja kontinuirano posluje na granici rentabilnosti, suočena je sa pojačanim problemom likvidnosti, jer čak i neznatno povećanje kamatnih stopa na kreditna zaduženja proizvođača u ovom sektoru dramatično se odražava na njihovo poslovanje. Proizvodnja tekstila u FBiH u prva dva mjeseca 2009. godine u odnosu na isti period prethodne, smanjena je za 43,7%.

I energetski sektor suočit će se sa značajnim padom potražnje uzrokovanim smanjenjem obima proizvodnje velikih industrijskih potrošača na domaćim i stranim tržištima, što će otežati realizaciju ambicioznih planova ulaganja u nove proizvodne kapacitete i restrukturiranje i integraciju rudnika uglja.

Veliki problemi i smanjenje proizvodnje očekuju se i u građevinarstvu i industriji građevinskih materijala jer kreditna kriza otežava finansiranje izgradnje i smanjuje potražnju i cijene nekretnina, što posljedično smanjuje i potražnju za građevinskim materijalima.

Prema zvaničnim podacima u FBiH, prvi put u posljednje dvije godine zabilježen je pad zaposlenosti u decembru 2008. godine, a takav trend nastavljen je i u tekućoj godini. U decembru prošle godine evidentirano je 2.874 zaposlena manje nego u novembru iste godine, dok je u januaru ove godine 2.443 zaposlena manje nego u decembru prošle godine. To znači da je u navedena dva mjeseca ostvaren manji broj zaposlenih u odnosu na novembar prošle godine za 5.317 radnika.

Najveći pad zaposlenih evidentiran je u prerađivačkoj industriji FBiH. U januaru 2009. godine u odnosu na decembar 2008. godine, u prerađivačkoj industriji zaposlen je 1.291 radnik manje, a u odnosu na prosjek 2008. godine manje je zaposleno 3.305 radnika.

U decembru 2008. godine u odnosu na novembar iste godine, u prerađivačkoj industriji zaposleno je manje 1.912 radnika, što znači da je u decembru prošle i januaru ove godine evidentirano manje zaposlenih u prerađivačkoj industriji u ukupnom broju od 3.203 radnika.

Kad je u pitanju zaposlenost po kantonima, najveći pad zaposlenih bilježimo u Unsko-sanskom, Zeničko-dobojskom i Srednjobosanskom kantonu.

U Unsko-sanskom kantonu, u januaru 2009. u odnosu na decembar 2008. godine ostvaren je pad zaposlenih - 591 radnik, a u odnosu na prosjek 2008. - 938 radnika.

U Zeničko-dobojskom kantonu ostvaren je pad zaposlenih - 873 radnika (januar 2009. u odnosu na decembar 2008. godine) i 1.492 radnika (januar 2009. u odnosu na prosjek 2008. godine).

U Srednjobosanskom kantonu pad zaposlenih iznosi 459 radnika (januar 2009. u odnosu na decembar 2008. godine) i 559 radnika (januar 2009. u odnosu na prosjek 2008. godine).

Kad je u pitanju nezaposlenost, najveći rast broja nezaposlenih zabilježen je u istim kantonima kao i pad broja zaposlenih. U februaru 2009. u odnosu na januar 2009. godine evidentirano je više nezaposlenih u Unsko-sanskom kantonu – 194, u Zeničko-dobojskom – 464 i Srednjobosanskom kantonu – 227 osoba.

U periodu od novembra 2008. godine do februara 2009., ukupan broj nezaposlenih u FBiH povećan je za 10.505 osoba.

Ovakav trend pada indeksa industrijske proizvodnje i zaposlenosti i rasta nezaposlenosti nastaviti će se i u narednom periodu.

**IZVJEŠTAJ O RASPODJELI SREDSTAVA SA JEDINSTVENOG RAČUNA
ZA 2009./2008. GODINU ZA FEDERACIJU BIH**

Korisnik	Ukupno januar-mart 2009.g.	Ukupno januar-mart 2008.	Razlika 2009. i 2008.	Indeks 2009/2008
Sredstva sa JR za FBiH	502.821.467,55	579.313.209,34	-76.491.741,79	86,8
FBiH	182.023.961,60	209.711.381,78	-27.687.420,18	86,8
Kantoni	258.849.901,13	298.230.440,17	-39.380.539,04	86,8
DC	19.610.037,23	22.593.215,16	-2.983.177,93	86,8
Opcine	42.337.567,57	48.778.172,23	-6.440.604,66	86,8

Iz navedene tabele vidljivo je da je u periodu I – III 2009. godine, u odnosu na isti prerod prošle godine, zabilježen pad budžetskih prihoda na svim nivoima u FBiH u ukupnom iznosu od 76,5 mil KM ili 13,2%.

Ovakav trend pada budžetskih prihoda nastaviti će se i u narednom periodu.

OKVIR ZA DEFINISANJE MJERA

Mjere koje će se poduzimati u FBiH u narednom periodu moraju djelimično biti restriktivne, a djelomično podsticajne. Restriktivnost mjera se izvodi iz zahtjeva da se smanji javna potrošnja, a u isto vrijeme mjere moraju biti i podsticajne da bi se izbjegla recesija i ostvario što je moguće manji pad BDP-a.

Mjere treba da obuhvate sve segmente privrede i društva, ali uvijek vodeći računa da se suštinski ne naruši tržišni koncept privređivanja kao osnova ekonomskog sistema.

Mjere Vlade FBiH moraju biti urađene prema specifičnim potrebama našeg tržišta i ne mogu biti puka kopija mjera koje se primjenjuju u okruženju ili na globalnom nivou, jer su korijeni krize različiti.

Oblasti na koje će mjere imati uticaja su:

- javna potrošnja,
- privreda (realni i finansijski sektor) i
- stanovništvo.

U okviru privrede zadržaće se podsticaji malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima uz pojačanu kontrolu korišćenja sredstava, a posebno efekata koji se postižu. Podržaće se izvozno orijentisana privreda generalno, a posebno u dijelu koji će biti izložen najvećoj konkurenciji, sve u cilju smanjenja spoljnotrgovinskog deficita.

I pored evidentnih teškoća, neophodno je intezivirati proces privatizacije kako bi se u što je moguće većoj mjeri obezbijedila sredstva za prioritetne razvojne projekte.

Posebnu pažnju treba posvetiti Razvojnoj banci Federacije kroz povećanje temeljnog kapitala banke čime će se osigurati podrška firmama koje su pogođene ekonomskom krizom.

Vlada FBiH inicirat će jačanje kontrolnih funkcija na svim nivoima vlasti u cilju smanjenja neregistrirane ekonomije što će doprinjeti povećanju budžetskih i vanbudžetskih prihoda.

Posebnu pažnju treba posvetiti smanjenju javne potrošnje i rasterećenju privrede smanjenjem doprinosa i drugih fiskalnih i parafiskalnih opterećenja privrede.

Vlada FBiH će intezivirati nastavak revizije svih korisnika boračko – invalidske i socijalne zaštite i ojačati rad Instituta za medicinska vještačenja, kao i inspekcijski nadzor nad provedbom zakona iz oblasti socijalne zaštite, sa ciljem da socijalno zbrinuti budu oni kojima je to najpotrebnije.

Mjere u okviru privrede podstiće kreditiranje likvidnosti i investicija pod povoljnim uslovima uz subvencioniranje dijela kamate. Ukupna tražnja na tržištu bit će podstaknuta povoljnim potrošačkim kreditima uz subvencioniranje dijela kamate i to samo za robu domaće proizvodnje.

Sve mjere koje će Vlada FBiH preduzeti u skladu su sa Programom mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize koji je donesen u okviru Ekonomsko – socijalnog vijeća FBiH krajem prošle godine.

MJERE U SEKTORU JAVNE POTROŠNJE (RESTRIKTIVNE)

Kako bi se spriječio stalni udar na federalni budžet, neophodno je hitno početi pregovore sa MMF – om na nivou Vijeća Ministara BiH radi obezbjeđenja aranžmana sa ovom institucijom.

Prema našim procjenama od MMF-a bi se mogao očekivati minimalni paket od oko 1 mld eura (u nedavno završenim pregovorima Srbija je obezbjedila 3 mld eura).

Međutim, moramo biti svjesni da će jedan od uslova MMF-a za sklapanje takvog aranžmana biti smanjenje javne potrošnje. Ako se u pregovorima čak i prihvati deficit budžeta, isti će morati biti korišten za investicije u infrastrukturne objekte, a ne za druge vidove potrošnje.

Kresanje javne potrošnje treba vršiti u svim segmentima rashoda, uključujući i plate i naknade plata u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na svim nivoima od opština do Federacije. Neophodno je napraviti detaljnu analizu troškova svih korisnika federalnog budžeta. Sve nepotrebne troškove treba izbaciti, kao i nepotrebne projekte kojima nije cilj zapošljavanje, povećanje ukupne tražnje i jačanje privredne aktivnosti. Samo projekti koji utiču na direktno ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize trebaju biti podržani od strane Vlade FBiH. Ostali projekti trebaju biti obustavljeni do daljnjeg i ostavljeni za neko buduće vrijeme.

U sektoru javne potrošnje, Vlada FBiH će preduzeti slijedeće mjere radi ublažavanja posljedica ekonomske krize:

1. Plate i naknade izabranim funkcionerima, nosiocima izvršnih funkcija i savjetnicima u institucijama vlasti FBiH utvrdit će se na slijedeći način:
 - Startne plate umanjuju se za 20%,
 - Paušal po osnovu materijalnih troškova ukida se u cjelosti,
 - Topli obrok se smanjuje za 50% i utvrđuje se u procentu od 1% dnevno na osnovicu koju čini prosječna mjesečna plata u FBiH prema posljednjem objavljenom podatku Federalnog zavoda za statistiku,

- Za parlamentarce koji su istovremeno članovi Doma naroda federalnog parlamenta i kantonalnih parlamenata, plate i naknade se u cjelosti ukidaju po jednom od ova dva osnova, tako da se izbjegne primanje duplih naknada. Parlamentarci će izabrati za njih povoljnije rješenje.

Po ovom osnovu procjenjuje se godišnja ušteda od oko 5 mil KM.

2. Za sve ostale zaposlene u izvršnoj vlasti organa Federacije BiH, smanjuju se plate za 20%, a topli obrok za 50% i utvrđuje se u procentu od 1% dnevno na osnovicu koju čini prosječna mjesečna plata u FBiH prema posljednjem objavljenom podatku Federalnog zavoda za statistiku.

Uštede po ovom osnovu iznose oko 140 mil KM godišnje.

3. Federalni parlament daje preporuku kantonalnim i opštinskim nivoima vlasti u FBiH da izvrše identična smanjenja kao u prethodnoj tački.

Godišnje uštede po ovom osnovu iznose oko 870 mil KM.

4. Neophodno je smanjiti i ostale budžetske izdatke za 2009. godinu na pojedinim stavkama federalnog budžeta. Snižavanjem troškova na stavkama tekućeg održavanja, ugovornih usluga, usluga prijevoza i goriva, nabavke materijala i nabavke stalnih sredstava za 20%, postiže se godišnja ušteda u federalnom budžetu u iznosu od oko 20 mil KM. Ova sredstva biće upotrebljena za realizaciju tačaka 1. i 2. mjera u sektoru privrede i stanovništva (subvencioniranje kamata).

5. Inspeksijski i drugi kontrolni organi intezivirat će akciju kontrole rada na crno i sive ekonomije, što će doprinjeti realnijim pokazateljima zaposlenosti i povećanju budžetskih i vanbudžetskih prihoda.

6. Dosljedno će se nastaviti sa reformom boračko – invalidske i socijalne zaštite kako bi se naknade po ovom osnovu svele na mjeru koju budžet može podnijeti. Neophodno je hitno donijeti Pravilnik o jedinstvenom registru pripadnika oružanih snaga i korisnika prava boračko - invalidske zaštite i Zakon o reviziji svih korisnika kako bi zaštitu po ovom osnovu uživali oni kojima je ista najpotrebnija.

7. Nakon što je saniran deficit federalnog budžeta hitno pokrenuti investicije u infrastrukturne objekte. Odličan primjer daje Direkcija za ceste FBiH koja je za 2009. godinu obezbijedila sredstva za investicije u visini od 208 mil KM. Dio sredstava od aranžmana sa MMF-om u iznosu od oko 100 mil KM izdvojit će se za realizaciju prioriternih razvojnih projekata FBiH, što će doprinijeti rastu ukupne privredne aktivnosti u narednom periodu.

MJERE U SEKTORU PRIVREDE I STANOVNIŠTVA (PODSTICAJNE)

Cilj donošenja mjera u oblasti privrede je rast proizvodnje i izvoza kroz povećanje likvidnosti privrede i kupovne moći stanovništva. Podsticajna sredstva se ne obezbjeđuju iz budžeta. Riječ je o kreditnim sredstvima banaka, a Vlada FBiH će subvencionirati kamate u 50% - nom iznosu od tržišnih.

Centralna banka BiH će odrediti kriterije za izbor banaka preko koje će vršiti kreditiranje, Vlada će odrediti prioritete i sektore privrede koji će se finansirati, a komercijalne banke će odobravati sredstva i birati klijente prema svojoj ustaljenoj proceduri. Na ovaj način želimo da prepolovimo veoma visoke kamatne stope na bankarskom tržištu kako bismo pospješili privrednu aktivnost. Dosadašnja ekonomska praksa pokazuje da postoji direktna veza između nivoa kreditnih aktivnosti banaka i nivoa privrednog rasta, zaposlenosti i budžetskih prihoda.

Kad je u pitanju likvidnost privrede treba naglasiti da je u BiH u 2008. godini blokirano 36.000 firmi, što je više za 30% u odnosu na 2007. godinu. Od ukupnog broja blokiranih firmi potpuno je blokirano 20.000 preduzeća, a djelomično 16.000. U prva dva mjeseca 2009. godine broj blokiranih firmi se povećao za 8%, što je zaista alarmantno.

Prema podacima Centralne banke BiH, u septembru 2008. godine zaduženje preduzeća u FBiH kod komercijalnih banaka iznosilo je 5.515,6 mil. KM, a zaduženje stanovništva za podignute kredite u bankama 5.369,4 mil. KM.

Radi ublažavanja posljedica globalne krize, mjere u oblasti privrede i stanovništva koje će Vlada FBiH preduzeti u narednom periodu su slijedeće:

1. Subvencioniranje kamate na kredite za održavanje likvidnosti i finansiranje obrtnih sredstava. Prema našim saznanjima kamatne stope za ove namjene u komercijalnim bankama kreću se u rasponu od 11 do 13% (prosijek oko 12%), a Vlada će subvencionirati polovinu kamatne stope (oko 6%). Prema prvim procjenama za ove namjene u Budžetu FBiH neophodno je obezbijediti oko 15 mil KM. Za precizna saznanja o neophodnim sredstvima za ove namjene trebalo bi obaviti razgovore sa

komercijalnim bankama jer u ovom momentu ne znamo kolika sredstva u poslovnim bankama stoje na raspolaganju privredi. Isto tako, neophodno je sagledati i slobodna sredstva u Razvojnoj banci FBiH, kao i mogućnost obezbjeđenja sredstava za subvencije kamata u Budžetu FBiH.

Kreditni će biti dodjeljivani na osnovu poslovne politike i procjene rizika banke, sa rokom otplate do 12 mjeseci, pod uslovima koji ne mogu biti nepovoljniji od onih koji će biti dogovoreni sa Vladom. Naravno banke mogu da naplaćuju i niže kamate boreći se za klijente na bankarskom tržištu.

Od ukupnog iznosa predviđenog za ove namjene (15 mil KM), najmanje 50% će biti korišćeno za subvencije kamata na kredite za izvozne poslove, a preostali iznos predviđen je za ostale poslovne aktivnosti, uključujući i reprogramiranje postojećih kredita.

Jedini uslov koji se postavlja pred preduzeća i preduzetnike koji će koristiti ove kredite je da ne smanjuju broj zaposlenih u toku trajanja kredita. Ukoliko se desi da firme koje su dobile kredite po povoljnim uslovima smanje broj zaposlenih, moraće plaćati tržišne kamate.

2. Subvencioniranje kamata (50%) na potrošačke kredite i lizing građana za nabavku robe domaće proizvodnje. Potrošački krediti će biti dodjeljivani preko poslovnih banaka, a građani, uz zahtjev i ostale uslove banke moraju dostaviti i profakturu od poslodavca na kojoj je jasno naznačeno da se radi o robi proizvedenoj u BiH. U roku od 30 dana od dobijanja kredita građani su banci dužni dostaviti i kopiju fiskalnog računa kao dokaz da je kredit namjenski iskorišten.

Kreditni će biti davani sa rokom otplate do 5 godina pod uslovima koji ne mogu biti nepovoljniji od uslova koje Vlada dogovori sa bankama.

Prema prvim procjenama za ove namjene neophodno je u federalnom budžetu izdvojiti oko 5 mil KM.

3. Do izlaska iz krize, staviti u mirovanje propise kojim se regulišu parafiskalna opterećenja privrede (naknada za vode, šume, turističke zajednice, komore, prirodne i druge nesreće itd). Na ovaj način privredi bi se uštedilo oko 70 mil KM godišnje.

4. Zamrznuti obaveze privrednim subjektima po osnovu poreza na plate, doprinosa za zdravstveno osiguranje i zapošljavanje (osim PIO – a) i otpisati kamate po osnovu kašnjenja za plaćanje istih, ukoliko se navedene obaveze redovno izmiruju u narednih godinu dana nakon donošenja novih zakonskih propisa koji važe od 01.01.2009. godine, a tretiraju pitanja poreza na dohodak i doprinosa.
Ukoliko se obaveze po ovom osnovu ubuduće budu uredno plaćale u narednih pet godina, stare obaveze zaključno sa 31.12.2008. godine biće otpisane u cjelosti.
5. Dio sredstava iz aranžmana sa MMF – om upotrijebit će se za podsticaj za razvoj poljoprivrede tako da ukupna sredstva po ovom osnovu učestvuju u Budžetu FBiH sa oko 10% (190 mil KM).
6. Dio sredstava od MMF – a izdvojit će se za realizaciju Programa zapošljavanja boračkih populacija koji je dostavljen Vladi FBiH u februaru ove godine. Finansiranje ovog Programa predviđeno je preko Fonda za zapošljavanje boračkih populacija i prema našoj procjeni neophodno je obezbjediti oko 20 mil KM. Podsticajne mere iz ovog Programa odnose se na stručno osposobljavanje, samozapošljavanje, osnivanje zadruga i proširenje postojeće djelatnosti pripadnika boračkih populacija.
Ovim Programom doprinjet će se rješavanju pitanju zapošljavanja boračkih populacija i slabljenju pritiska na budžet po osnovu socijalnih davanja.
7. Dio sredstava od MMF – a u iznosu od 200 mil KM upotrijebit će se za povećanje osnovnog kapitala Razvojne banke FBiH, što će doprinijeti poboljšanju likvidnosti privrednih subjekata.
Donijet će se Zakon o garancijskom fondu kojim će se u okviru Razvojne banke riješiti pitanje davanja garancija malim i srednjim preduzećima kako bi im se osigurala podrška za dalji razvoj.
8. Radi ujednačavanja načina isplata plata sa RS – om i zemljama EU, neophodno je u osnovicu za oporezivanje uključiti i isplate toplog obroka. Kako bi se u masi zadržao isti iznos obračunatih poreza i doprinosa po ovom osnovu, neophodno je sniziti propisane stope oporezivanja plata. Dakle, ovom mjerom neće se povećati obaveze po osnovu oporezivanja plata.

9. Prilikom razgovora predstavnika Vlade sa bankama u vezi sa prve dvije mjere iz ovog poglavlja (subvencije kamata), uticati na menadžment banaka da se izvrši reprogramiranje kredita datih privredi u ranijem periodu.

Problem otežanog vraćanja kredita prisutan je u cijelom regionu. Ukoliko se ne izvrši reprogramiranje kredita, i ako banke počnu da naplaćuju potraživanja doći će do potpunog kolapsa privrede.

10. Iz dosadašnje prakse jasno je da je načinom minimalnih godišnjih smanjenja stopa poreza i doprinosa na plate korak po korak, vrlo teško postići stimulativan poslovni ambijent za privlačenje stranih investicija i rast privrednih aktivnosti. Mišljenja smo da stope oporezivanja plata treba radikalno i jednokratno uskladiti sa razvijenim zemljama zapada i učiniti ih čak izuzetno stimulativnim.

Za jednokratno sniženje stopa doprinosa na plate predlažemo dvije varijante:

- a) sniziti doprinose koji padaju na teret poslodavaca u procentu od 10,5% i za iznos nedostajućih sredstava povećati stopu PDV – a i
- b) pored sniženja stope pod a) sniziti i stope doprinosa na teret radnika sa bruto iznosa od 31% na 20% (ukupno sniženje $11 + 10,5 = 21,5\%$) i za iznos nedostajućih sredstava povećati stopu PDV – a.

U obe varijante pokrenuće se inicijativa na nivou BiH i ako se uspije doći do dogovora, smanjenje stopa doprinosa na plate važiće od dana donošenja nove stope PDV – a.

Ilustracije radi, na osnovu podataka o prikupljenim sredstvima za doprinose na plate u 2008. godini, da je zbirna neto stopa u visini od 68,97% snižena na 35%, potrebno je bilo stopu PDV – a u 2008. godini povećati na oko 21% da bi se ostvarili isti prihodi.

Ovom mjerom vrši se jednokratno, drastično rasterećenje privrede, stope oporezivanja plata svode se na najstimulativniju mjeru u regionu i na taj način se stimuliše ukupna privredna aktivnost, a posebno strane investicije.

Za prvo vrijeme teret finansiranja PIO – a, zdravstva i zapošljavanja djelomično se prevaljuje na teret svih građana umjesto kao do sada isključivo na teret privrede. Usljed privrednog zamaha koji će uslijediti kroz priliv stranih investicija i povećano zapošljavanje u srednjoročnom i dugoročnom periodu, koristi će imati cijelokupna zajednica pa time i svi građani FBiH. Istovremeno će se socijalnim programima izvršiti rasterećenje najugroženijih kategorija stanovništva.

Svake godine analiziraće se rast prihoda po osnovu doprinosa na plate i budući da pretpostavljamo da će isti permanentno rasti, predlagaće se smanjenje stope PDV – a na nivou BiH.

To znači da, kako zapošljavanje i ukupna privredna aktivnost u BiH budu rasli, stopa PDV- a će u narednom periodu imati tendenciju pada i ponovnog približavanja ka stopi od 17%.

Istovremeno, stope poreza i doprinosa na plate će ostati na istom nivou kao nakon jednokratnog smanjenja.

Procjenjujemo da se sa ovakvom izuzetno stimulativnom mjerom, u periodu od 10 godina može udvostručiti broj zaposlenih u FBiH (800.000 radnika) čime ćemo postići isti efekat prikupljenih javnih prihoda kao sa današnjim brojem zaposlenih od 400.000 radnika i duplo višom zbirnom stopom oporezivanja plata.